

2005. POÈTICA DE LA CIUTAT. CRÒNIQUES DES D'ELX

Gaspar Jaén i Urban

**Una casa per a Maria Ybarra (& friends), estudiant(s)
d'arquitectura**

Setembre 2005

Alfàbregues

Octubre 2005

Baladres

Novembre 2005

**UNA CASA PER A MARIA YBARRA (& FRIENDS), ESTUDIANT(S)
D'ARQUITECTURA**

Setembre 2005

Que se sàiga, no ha quedat memòria gràfica d'aquell any que vam coincidir amb el pare de Maria Ybarra al col·legi de les carmelites d'Elx, quan tots dos teníem quatre anys i vivíem per la zona del raval de Sant Joan, ell en una caseta del carrer de la Mare de Déu de la Llet i jo en una casa de planta baixa del carrer de Joaquim Santos.

No conserve, doncs, cap fotografia de la processó de la Mare de Déu del Carme on vam eixir amb el nostre pantalonet de pitet i de camal curt i amb una camisa blanca de manigueta curta -no sé si amb un ciri, un ramellet de flors, un escapulari o una vareta d'elet a la mà- acompanyant la Verge titular i dues o tres imatges sacres més, cadascuna en el seu pas, de les quals només recorde la del Nen Jesús de Praga, una advocació l'original de la qual em trobí a Txecoslovàquia, amb gran satisfacció, molts anys després.

Tampoc conserve cap fotografia d'aquell pati del col·legi, gran i lluminós, ja desaparegut fa molts anys, amb una altíssima palmera en un costat i amb bancs i parets xapats de manises lluentes de colors vius, un pati on féiem el recreo i on s'abocaven els grans finestrals de fusta que il·luminaven les aules de l'escola.

En realitat, de la nostra coincidència en el col·legi de les monges, a penes si ens quedà l'evocació que en féiem de tant en tant, quan ens trobàvem, ja de grans, com vantant-nos de l'antiguitat de la nostra relació amistosa.

De fet, l'amistat adulta amb el pare de Maria Ybarra no s'inicià fins la meitat dels anys setanta, quan nosaltres en teníem vint-i-pocs, a València, on tots dos estudiàvem a la universitat, ell, econòmiques, i jo, arquitectura. Fou quan, no sé si J. V. Marquès o J. J. Pérez Benlloch, van rebre l'encàrreg de l'Ajuntament d'Elx de muntar un parell de números de la revista municipal Festa d'Elig que aportassen una visió més moderna de la ciutat, amb escrits on sociòlegs, economistes, periodistes, literats i arquitectes parlaven de les profundes transformacions físiques i productives que s'havien donat a Elx al llarg dels quinze anys anteriors, en un to cautament laudatori i prudentment crític. Amb Pepe Dapena, per a aquell número de la revista vam escriure el que fou el meu primer text sobre arquitectura i urbanisme a Elx, mentre que el pare de Maria hi encetà una llarga i intensa sèrie d'escrits d'economia i d'interpretacions que segueix desenvolupant a hores d'ara des de la seua càtedra a la Facultat d'Econòmiques d'Alacant.

D'aquells anys d'estudiants a València, gràcies a la meua mania de registrar el pas del temps per la vida i per les coses materials d'aquest món, es conserva una curiosa col·lecció de

fotos en blanc i negre d'un viatge que, amb altres amics, Empar, Antoni i Juli, vam fer a Morella un fred cap de setmana de gener.

Vam arribar ja de nit a la vila.

I després de sopar, vam cantar el Ternari,
els cinc sota la manta, al recer d'un portal.

Aquests tres versos pertanyen a un poema on vaig evocar aquell viatge i els vaig escriure uns quants anys després. De fet, el pare de Maria, per aquells anys, amb una poderosa veu de baix, cantava en un grup de folk, com aleshores s'anomenaven, i que, com tants altres arreu l'estat, replegava cançons i tonades populars que es perdien acceleradament. Dissortadament, quan els d'Edigsa s'interessaren en fer un disc, ells es van acollonir, no es decidiren a gravar-lo i, per tant, tampoc no se sap que haja quedat cap registre sonor d'aquells treballs.

A les fotos de Morella, però, se'ns pot veure amb els llargs cabells i amb les llargues barbes que els progres portàvem aleshores, a excepció de juli, pobret, que acabava de fer la mili en una caserna de València. L'Empar somreia amb aquella viva agudesa popular de llauradora de la Valldigna amb que solia i que li donava un aire com d'Anna Magnani en petit i casolà, i duia el ponxo de Perú que aleshores estava tan de moda i que tant li agradava portar. Nosaltres vestíem jerseis de coll alt, bufandes, gorres, anoracs de plàstic, pantalons de pana i una manta morellana, grandota i calenta que portà el pare de Maria; res, però, no era prou per protegir-nos del fred intens i del fort vent.

I vet-nos aquí, tots cinc, balbs de fred, increïblement joves i bonics, amb el coll de la jaqueta aixecat, els muscles encollits i les mans a la butxaca, pujant pels carrers empinats de la vila, sota els porxos del carrer Major, davant el grandíol portal de les Verges de la catedral, dalt del solemne castell encimbellat destruït en les guerres carlines on foren empresonats la mare del comte d'Urgell i el príncep Carles de Viana, amb les immenses soledats de la comarca dels Ports rera nostre, al fons de la fotografia.

Passaren els anys, acabàrem la carrera i vam tornar a treballar al poble, primer el pare de Maria a la Universitat i, més tard, jo a l'Ajuntament d'Elx. Ell, mentrestant, s'havia casat amb una noia de Dènia, oberta, desimbolta, simpàtica i polida, llicenciada en filologia anglesa, que feia classe en un institut de secundària. El jove matrimoni va decidir fer-se una casa al camp d'Elx i es comprà una parcel·la al partit rural de les Salades. Devia ser un dels lots resultants de les finques agràries que per aquells anys parcel·laven sovint els propietaris per a fer xalets destinats als habitants de la ciutat, que solien tenir-los com a segona residència, en una ocupació sistemàtica de l'espai rural que acabaria fent-lo desaparèixer o negant-lo gairebé del tot.

El cas és que per a projectar la casa van pensar en el seu amic Gaspar, titulat d'arquitecte uns pocs anys abans i que, amb Pepe Dapena, tenia obert estudi professional al passeig de la Petxina de València i a la casa de l'hort de Motxo a Elx, estudis on féiem projectes d'edificis d'una manera completament artesanal i extremadament cuidada.

GJiU. 22-09-2005

[...]

Revisat:

ALFÀBREGUES

Octubre 2005

Les dones del poble les plantaven el dia de Santa Agueda i fins passat Sant Andreu, quan arribava el primer fred, les tenien a la fresca del corral o a l'ombra de la porxada, resguardades del sol. I, fulloses i delicades, al llarg d'aquests mesos, entre la primavera i la tardor, a més de mantenir allunyats mosquits i mosques, perfumaven intensament les nits que, en el seu rodar admirable, primer s'acurtaven i s'allargaven després.

¡Que allunyades de les modernes mates d'hivernacle, produïdes massivament i amb manipulacions genètiques!. Aquella sement venia de molt antic, havia passat de mares a filles. L'àvia en feia un viveret i en tenir les mates dos o tres dits d'alçada, en trasplantava un boliquet -enrotllades les arrels amb un manoll dels propis cabells, agafats dels que quedaven enganxats al batidor en pentinar-se- al planteret definitiu, que podia ser de grandària molt diversa, ja que entre les veïnes hi havia una pacífica i civilitzada rivalitat per veure quina les feia més grans, bledanes i rodones.

Alcançaven llur moment gloriós en ple estiu, quan arribava la festa gran i la gent les treia a poqueta nit a la porta de la casa, per lloir-les i per adornar aquells carrers encara de terra, sense cotxes ni asfalt encara, acabats d'agranar i d'arruixar, on sopaven les famílies.

I, com a l'antiga Roma honoraven la gran deessa mare - negra, mineral, sorgida de la profunditat de la terra- la nit del 14 d'agost acompanyaven la Maredéu morta, adormida, gitada al monumental llit de palosanto i plata regal del duc -a Elx, a Tarragona, a Girona, a Mallorca, a Sardenya. I el dia 15, a Bétera, les portaven en processó -al muscle o en carros- fins l'església: grans cossiols amb plantes gegantines, de dos metres d'alçada que, aguantades amb una estructura de canyes, perfumaven l'Assumpta.

Se n'escampava la flaire penetrant -l'olor dita reial- per la nit fresca de la festa d'agost i de l'hort de palmeres, testos arrengrerats vora els caminals de grava, a la llotja gòtica de la torre del Consell.

Volien aigua per no mustiar-se i créixer verdes i ufanes i també un bon drenatge de la terra perquè l'arrel no es podrís; agraien, doncs, un plateret amb aigua al cul del test.

I conforme avançava l'estiu anaven fent-se malbé, perdien l'ufanor, s'espigaven i treien una tija alta i mes aina llenyosa al voltant de la qual, agrupades per pisos, naixien les minúscules flors blanques, poc vistoses, que les dones deixaven obrir-se i granar fins que, ja seques, les tallaven i guardaven, llavor de l'any següent.

I el seu nom, com la seua olor persistent, intensa i

tendral, s'allunyava enllà dels límits de l'idioma, cap a l'oest, cap al sud i s'endinsava en Castella per les hortes del Túria i del Segura: alfàbrega, aufàbega, alfàbega, alfàbiga, alfàgueda, alhàvega...

HAN PARLAT D'ALFABREGUES:

***Joan Amades:** Costumari Català, vol. IV (estiu), Barcelona, Salvat, 1984 (1^a ed. 1950).

***Aureli Argemí:** "El Misteri d'Elx en el context cristià", en Alfons Llorens, ed: Món i Misteri de la Festa d'Elx, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1986.

***Gerald Brenan:** Al sur de Granada, Barcelona, Tusquets, 1999 (1^a ed. 1957).

***Daniel Climent i Giner:** Les nostres plantes (Una aproximació multidisciplinar al món vegetal de les nostres terres), Aguaclara, Alacant, 1992.

***Martí Domínguez i Romero:** Bestiari, València, Eliseu Climent, 2000.

***Celdoni Fonoll:** Bones herbes, Barcelona, Pòrtic, 2004.

***Alfons Llorens:** "Festa major", El País, suplement Comunidad Valenciana, 15-08-2000, p. 7.

***Joan Pellicer:** Costumari botànic, Picanya (València), edicions del Bullent, 2000.

***Joan Pellicer:** "Botànica estimada: alfàbega", Mètode, núm. 30, 2001.

GJiU. 31-10-2005

[Una versió en Serra d'Or, núm. 553, gener 2006, p. 38]

Revisat: 14-09-2006

BALADRES

Novembre 2005

No havien esdevingut encara plantes de jardí. Silvestres, verinosos, funeraris, amb una saba blanquinosa i espessa que, com llet apegalosa, s'enganxava als dits quan n'esgarraves una branca, amb el fullam sempre verd, lanceolat i fosc, en arribar l'estiu florien espectacularment, exhuberant, amb tot de flors perfumades, clares o embotides, blanques, rosades o lleugerament vermelles; els baladres, però, assedegats sempre, eren arbusts que seguien el fil escondit i drenat de l'aigua subterrània al fons dels barrancs i de les rambles que s'obrien entre les serres que tancaven pel nord la contrada i per on baixava abundant, veloç, precipitada, l'aigua violenta de les torrentades. Cada any, el Consell de la Vila manava portar des d'aquelles serres una carretada de branques florides de baladre per encatificar els carrers del poble en la processó del Corpus.

No hi havia, doncs, baladres dins el recinte del jardí vell de l'hort. Tot guardant-ne l'entrada, però, davant mateix de la casa, en teníem tres exemplars gegantins, gairebé centenaris, dos de rosa i un de blanc, tots tres de flors embotides -amb abundants pètals enrotllats en cada floquet- que aixecaven per l'aire, fins una altura considerable, el seu abundant brançam i que es nodrien de l'aigua salada que corria per la sèquia, en un marge de la qual sorgien les soques poderoses, envellides, robustes i multiplicades. Sense que calgués tenir-ne cura, al llarg de l'estiu ens regalaven una florida abundant i generosa amb la qual, de nen, feia paganes ofrenes als déus de la natura: tot de flors emparellades a les caixetes seques -estretes i allargades, com piragües diminutes- que havien protegit les inflorescències de les palmeres, encara tendres.

Dels molts records que conserve d'aquells arbrotos que vaig mirar durant més de mitja vida evoco ara l'agost que vingueren Miquel i Teia a la Festa d'Elx. Aleshores encara ens reuníem a l'hort la nit de la roà per conversar, llegir versos, menjar meló d'aigua i beure nugolet. Aquell any, el 15 d'agost pel matí, després de la processó, hi tornàrem a replegar les deixalles de la nit anterior. Encara quedava síndria i, en la calor sufocant del migdia, cadascú n'agafà una tallada. Els dies de vacances solia tenir posada l'aigua per a regar l'hort i l'aigua, refrescant i joganera, s'escampava per les sèquies vorejades de palmeres. La Teia, tendral i somrient, la tallada de síndria mossegada a la mà, es va traure les sandàlies i amb la faldilla arremangada, les cuixes esveltes i brunes a l'aire, introduí els peus nus en el corrent d'aigua fresquíssima -talment una d'aquelles divinitats paganes dels boscos i de les fonts a les quals, de nen, oferia caixetes de ramàs farcides de flors de baladre. Per sobre, els tres baladres enormes, com una

cúpula verda, feien ombra i deixaven caure una florida blanca i
rosa de flors embotides, com un homenatge, com una premonició,
com un comiat.

GJiU. 31-11-2005

[Una versió en Serra d'Or, núm. 554, febrer 2006, p. 41]

Revisat: 14-09-2006

